

Leena Elenius ja Päivi Ylitalo-Kallio

Ammattilehtien artikkelit esiin - metadatayhteistyötä kaivataan!

Ammattikorkeakouluopiskelussa tärkeää asiantuntijatietaa julkaistaan ammatillisissa lehdissä. Niiden tehokas hyödyntäminen vaatisi metadatta, mutta sitä ei tuoteta kattavasti. Lisäksi lehtien julkaiseminen ja myynti on monimuotoistunut, mikä vuoksi lehtikokoelman ylläpito vaatii kirjastoilta uudenlaista osaamista.

Ammatilliset lehdet ovat tärkeitä työelämässä tarvittavan ja tuotetun tiedon välittäjiä. Niissä käsitellään alan ajankohtaisia teemoja, työn kehittämistä ja tutkimusta käytännönläheisesti.

Millaisia välineitä ammattikorkeakoulukirjastoilla on ohjata opiskelijoita ammatillisten lehtien ja artikkeleiden löytämisessä ja hyödyntämisessä?

Tarkastelemme tässä artikkelissa lehtien ja artikkeleiden löydettävyyttä käytännön kirjastotyön ja omien havaintojemme kautta. Näkökulmaksi olemme ottaneet sosiaali- ja terveysalan ammatilliset lehdet. Alalla julkaistaan lehtiä runsaasti.

Vaikka tunnistamme tiedon tallentamisen merkityksen tiedon löytämisen mahdollistajana, emme tarkastele

ilmiötä aineiston- tai sisällönkuvailun näkökulmasta vaan tiedonhankinnan ja -haun opastajina ja ohjaajina.

Lehtien määrä ja käyttö laskussa

Tilastojen (Kansalliskirjasto 2021; Aikakausmedia 2022) mukaan aikakauslehtinimekkeiden määrä on vähentynyt vuosi vuodelta. Voimakkaimmin ilmiö on näkynyt lehdissä, jotka ilmestyvät alle 10 kertaa vuodessa. Viikkolehtien osalta tilanne on ollut vakaampi.

Aikakauslehtien päivittäinen ja viikoittainen lukeminen on myös vähentynyt (Tilastokeskus 2019). Lehtiä ja artikkeleita luetaan edelleen, mutta harvemmin. Korkeakoulutetut, yrittäjät ja eläkeläiset lukevat eniten.

Opiskelukäytössä ammatillisten lehtien ja aikakauslehtien käyttö on artikkelikeskeistä. Lehtinumeroita ei lueskella eikä selailla vaan opiskelijat etsivät tietoa tyypillisesti tietokantojen ja verkkopalvelujen kautta.

Lehtiartikkeleiden kohdalla ongelmana on, että ammatillisia lehtiä indeksoivia tietokantoja ei juurikaan ole. Tiedontarpeeseen vastaavan artikkelin löytäminen on vaikeaa ja voi onnistua vain onnekkaiden sattumien kautta.

Minne katosi metadata?

Kun artikkeliviitetietokanta Aleksilakkautettiin vuonna 2017, monien ammatillisten ja yleislehtien sisällönkuvailu päättyi. Aleksin tietueita siirrettiin Artoon ja tilanne oli sen suhteen

hyvä jonkin aikaa.

Vuonna 2018 Artoon tallennettiin uusia tietueita reilut 30 000, vuonna 2022 enää reilut 9 000. Myös tallentavien organisaatioiden määrä on vähentynyt. Vuonna 2015 niitä oli 44, vuonna 2022 enää 26. (L. Lager, henkilökohtainen tiedonanto 24. 1. 2023). Näiden lukujen perusteella nähdään, että indeksoitujen artikkeleiden määrä on pudonnut selvästi.

Muutama vuosi sitten lausuttu huoli erityisesti ammatillisten ja yleislehtien artikkeleissa julkaistun tiedon löydettävyydestä on siis edelleen totta. Metatieto on puutteellista ja se on

**Tiedontarpeeseen
vastaavan artikkelin
löytäminen on vaikeaa ja
voi onnistua vain onnekkaiden
sattumien kautta.**

levällään, joten alaan ja aiheenmukaiseen tiedonhakuun ei ole riittäviä työvälineitä. (Elenius, Latva-Reinikka, Saarikoski ym. 2019).

Alakohtaisissa tiedontarpeissa sosiaali- ja terveysalalla kirjastoa ja opiskelijaa auttaa jonkun verran Medic-tietokanta. Sen sisältö painottuu kuitenkin lääketieteen alalle, joten se palvelee ammatikorkeakoulun opetusta ja opiskelua vain osittain. Muilla ammattialoilla kotimaisia alakohtaisia tietokantoja tai indeksoituja artikkeli- ja lehtikokoelmia ei tietääksemme enää ole.

Lehtikentän moninaisuus

Ammatillisten lehtien ja artikkeleiden löytämistä ja koko lehtikentän hahmottamista vaikeuttaa, että julkaisuautoiminta ja jakelukanavat ovat moninaisia. Lehti voi olla:

- Painettu, jonka voi tilata kirjaston lehtivälittäjän kautta
- Painettu, jonka saa vain jäsenyyden kautta
- Verkossa yhdistyksen/järjestön sivuilla jäsenkirjautumisen takana
- Verkossa julkaisualueen kautta (esim. lssuu, Flipeco)
- Verkossa maksullinen verkkolehdistä (esim. ePress)
- Verkossa maksullisia ja maksuttomia lehtiä kuluttajalle (esim. Lehtiluukku, Lukusali 24/7)
- Verkossa vapaasti ja kattavasti (lehti ilmestyy verkossa blogimaisena julkaisuna)
- Verkossa vapaasti ja hajanaisesti (valikoituja artikkeleita tai vain sisällysluettelot).

Lehtiä julkaistaan verkossa eri tavoin. Muoto voi olla painetun lehden kaltainen taitettu pdf, html-sivu tai blogia muistuttava. Artikkeleiden ilmestymistiheys voi noudatella painetun lehden tapaista numero kerrallaan -mallia tai artikkelit voidaan myös julkaista yksitellen blogimaisesti.

Lehtiä julkaistaan maksullisesti tai ilmaiseksi. On olemassa palveluja, joiden kautta kirjasto voi ostaa lehden käyttöoikeuden, mutta kaikkia lehtiä ei ole saatavilla niiden kautta. Kuluttaja-asiakkaat ja kirjastot ovat eri ase-

massa. Digitaalinen lehti on kirjastoille usein kalliimpi kuin painettu lehti.

Lehtiä löytyy siis monista paikoista, mutta tietoa artikkeleista ei löydy oikein mistään! Kirjaston kannalta on haastava pysyä ajan tasalla muuttuvassa julkaisukentässä. Lehtikokoelman ylläpito on työlästä, joten kirjastot toivovat kokoelmalle tehokkaampaa käyttöä. Jos artikkeleita ei löydy minkään tietokannan kautta, lehtikokoelmankin käyttö on olematonta. Vähäinen käyttö johtaa helposti lehtikokoelman karsimiseen.

Verkkojulkaiseminen on sujuvaa ja nopeaa, mutta verkkoon liittyy oma haavoittuvuus. Julkaisijoiden on ymmärrettävä, että verkkosivujen uudistukset muuttavat linkityksiä. Jos artikkelilla tai lehdellä ei ole pysyvää verkko-osoitetta, tieto katoaa.

Mitä löytyy ja mistä? Case Metropolia ja SeAMK

Selvitimme Metropolian ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjastojen sosiaali- ja terveystieteiden lehtien ja artikkeleiden löydettävyyttä. Poimimme tähän artikkeliin otoksena kuusi sosiaali- ja terveystieteiden lehtiä. Tutkimme lehtien julkaisumuotoja sekä sitä, onko sisältöjä kuvailtu johonkin tietokantaan.

Lehtiä on tarjolla eri verkkopalvelujen kautta, mutta kaikki ne eivät myy kirjastoille digitaalista lehteä. Myös avoimuudessa on eroja, sillä avoimesti verkkoon artikkeleita päätyy valikoidusti.

Tilaus tai pääsy digilehteen eivät

Lehden nimi	Tilattavissa painettuna	Avoin verkko-lehti	Tilattavissa digilehtenä kirjastoon	Metatieto / kuvailu	Huomioita
Allergia, iho, astma (ent. Allergia & astma)	✓	✓ Lukusali	–	Medic 1970-2006 Arto 2005-2017	–
Autismi	✓	valikoituja artikkeleita verkossa avoimesti	–	Medic 2017-	Medicissä valikoidusti, esim. vuosi 2022: 9 tietuetta
Fysioterapia	✓	–	epress	Arto 1991-2017	rinnakkaistalennuslupa ok
Hengitys	✓	✓	–	–	–
Neonatalihoitaja	✓	–	–	–	–
Vanhustyö	✓	Vain näytenumero	Ei (Lehtiluukku)	Arto 1986-2017	–

Taulukko 1. Valikoitujen sosiaali- ja terveysalan lehtien julkaisemisen ja metatiedon tilanne 16.2.2023.

riitä, kun tiedon etsijä haluaa löytää tietoa jostain tietyistä aiheista. Pääsy on vain yksi vaihe tiedonhankinnan prosessia. Osa digilehtialustoista tarjoaa hakuominaisuuksia ja arkistoja, joiden aiheenmukaiset hakumahdollisuudet eivät ole usein kovin monipuoliset.

Keinoja lehdissä julkaistun tiedon löytämiseen

Wilenin ja Holopaisen (2021) mukaan McCay-Peet & Toms (2017) ovat todenneet, että sattumalta löytäminen voi toisille olla iloinen, yllätyksellinen ja mielekäs tapa hankkia uutta tietoa, mutta toisille tiedon etsijöille sopii suoraviivaisempi tiedonhankinta.

Lehtiartikkeleiden löytämisessä ja

ajan tasalla pysymisessä tunnistamme sattuman merkityksen, mutta samalla koemme, että suoraviivaisempi tapa ”tehdä hakuja” on tehokas lisä opiskelijan tiedonhankintaan. Tiedonhaku hakusanoilla sopii useimpiin opiskelijan tiedontarvetilanteisiin paremmin kuin tiedon äärellä oleilu.

Opiskelijoiden ohjauksessa on hyvä vahvistaa tiedonhankintataitojen ohella tiedon seurannan ja alan informaatioympäristön tuntemisen merkitystä. Tämä ei ole resepti nopeaan tiedon löytämiseen, mutta se antaa ammatillisen kontekstin ja välineitä alalla tuotetun tiedon löytämiseen, arviointiin ja käyttöön.

Alan opiskelijan ja opettajan on hyvä:

- tuntea ammattialan informaatioympäristö (tiedontuottajat, välittäjät, asiantuntijat),
- seurata ammatillista sosiaalista mediaa ja tilata uutiskirjeitä sekä
- hyödyntää rinnakkaistallenteita (korkeakoulujen tuottama avoimesti tarjolla oleva tutkimus ja ammatillinen tieto, esim. Tiedejatutkimus.fi:n haku).

Sosiaali- ja terveystieteiden ammatillisista lehdistä esimerkiksi Fysioterapia-lehden artikkelista on lupa rinnakkaistallentaa kustantajan versio julkaisuarkistoon tai julkaista se avoimena kuuden kuukauden viiveellä. Tiedejatutkimus.fi -portaalista löytyy kuitenkin vain korkeakoulujen ja tutkimusorganisaatioiden henkilökunnan tuottamaa tietoa. Kaupalliset ja järjestöjen julkaisut jäävät ulkopuolelle.

Ongelma tunnistettu - miten eteenpäin?

Pölösen ym. (2021) tutkimuksen mukaan opiskelijat ovat avoimien ko-

timaiten tutkimuslehtien suurin käyttäjäryhmä. Voisiko niin olla myös ammatillisten lehtiartikkelien osalta, jos niissä julkaistu tieto olisi löydettävissä paremmin?

Kenen tehtävä lehtien kuvailu on? Pitäisikö tämä hoitua kirjastojen vai kustantajien tai julkaisijoiden toimesta? Löytyykö kirjastoista resursseja artikkelien kuvailuun? Miten kuvailuformaatit taipuvat erimuotoisten artikkelien kuvailuun?

Väitämme, että korkeakoulukäytössä ammatilliset lehdet ovat uhanalaisia, jos niiden käyttö rajoittuu selailuun. Lisäksi näkemyksemme on, että nykytilanne vääristää tiedon käyttöä, kun hakujen piirissä on vain osa alan lehdistä.

Koemme, että tarvitaan keskustelua ja ehdotuksia ongelman ratkaisemiseksi. Keskusteluun olisi hyvä saada kirjastojen lisäksi julkaisijoiden ja lehtien edustajia.

Yksi kysymys on, koetaanko asia korkeakoulukirjastoissa riittävän tärkeäksi. Kirjasto on muistiorganisaatio, mutta ammatillisten lehtien kohdalla muisti on vähintäänkin valikoivaa. ❖

Lähteet

Aikakaushmedia (2022). Aikakauslehtinimikkeiden määrä Suomessa.

<https://www.aikakaushmedia.fi/tietoa-aikakaushmedioista/tietoa-ja-tilastoja/aikakaushlehtinimikkeiden-maara-suomessa/>

ELENUS, L., LATVA-REINIKKA, A., & SAARIKOSKI, S. (2019). Aikakaushlehtiartikkeleiden löydettävyyden muutoksen kourissa. *Kreodi* (3). <https://www.kreodi.fi/arkisto/artikkelit/aikakaushlehtiartikkeleiden-loydettavyys-muutoksen-kourissa.html>

Kansalliskirjasto (2021). Suomessa ilmestyvät aikakaushlehdet. Julkaisutilasto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016050311111>.

PÖLÖNEN, J., SYRJÄMÄKI, S., NYGÅRD, A., & HAMMARFELT, B. (2021). Who are the users of national open access journals? The case of the Finnish Journal.fi platform. *Learned publishing*, 34(4), 585–592. <https://doi.org/10.1002/leap.1405>

Tilastokeskus (2019). Aikakaushlehtien lukeminen 1981–2017. https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fpxhopea2.stat.fi%2Fsaikoiset_julkaisut%2Fjoukkoviestintatilasto%2Fdata%2F320.xlsx&wdOrigin=BROWSELINK

WILÉN, R., & HOLOPAINEN, M. (2021). Epävarmuudesta arvokkaaseen lopputulokseen – serendipisyys tiedonhankintakäyttämisyssä. *Informaatiotutkimus*, 40(4), 66–85. <https://doi.org/10.23978/inf.112440>

Kirjoittajat

LEENA ELENUS
Seinäjoen Ammattikorkeakoulu
leena.elenius@seamk.fi

PÄIVI YLITALO-KALLIO
Metropolia Ammattikorkeakoulu
paivi.ylitalo-kallio@metropolia.fi

